

Всі перелічені засоби Є.М. Лисик використовував для пристосування, інтегрування і аранжування просторів сценічної дії в стаціонарних театрах і видовищних будівлях (таблиця).

1. Євген Лисик: Біобібліографічний покажчик / Укл. В.Проскураков, О. Зінченко. – Львів: Срібне слово, 2005. – 64 с., С. 6-10.
2. Медвідь Л. Євген Лисик: Монументальність, простір, час // *Просценіум*. – 2004. – №1–2(8–9). – С. 23–27.
3. Овсійчук В. Є. Лисик // *Просценіум*. – 2001. – №1. – С. 36–44.
4. Островський Г. Монументальна сценографія // *Творчество*. – 1984. – № 3. – С. 18–19.
5. Chynowski P. *Choreograficzna niespodzianka (Balet z Minska WTW)* // *Zycie Warszawy*. – 26 maja 1976. – Warszawa.
6. Ракутина Е. Евгений Лысик. // *Театр*. – 1976. – № 1. – С. 111–114.
7. Макар В. Євген Лисик: Життя віддане мистецтву // *lviv.com/ua/famous-people*.
8. Єгорова І. Планета Лисик // *День* – 2008. – №82 (с. 1–3).
9. Дутко Н. Євген Лисик: від “Медеї” до “Вія” // *Ратуша. ratusha.lviv.ua*.
10. Mieczyslaw Opalek “Malarze cenicznych zluđ” *Studja Lwowskie. Biblijoteka Lwowska XXXI-XXXII, 1932, 408 стр.*
11. Mieczyslaw Opalek “Malarze scenicznych zluđ” *Studja Lwowskie. Biblijoteka Lwowska XXXI-XXXII, 1932, С. 321-322.*
12. Mieczyslaw Opalek “Zapomniane Palety”. *Studja Lwowskie. Biblijoteka Lwowska XXXI-XXXII, 1932, С. 313-343.*
13. Got Jerzy. *Das Osterreichische Theater in Lemberg im 18 nud 19; aurnhundert. Band II-Wien; Verlag den Ost. Anad. der Wisseschaftens 1997. – S. 877–890.*
14. Бірюльов Юрій. Палітра Мельпомени // *Галицька Брама*. – 1995. – № 8. – С. 12–13.
15. Григор Лужницький. *Український театр після визвольних змагань. / Наш театр. Т. I. – С. 9–92.*
16. Ревуцькій В. *В орбіті світового театру. Вид. М.П. Коць – Київ-Харків-Нью Йорк, 1995. – 244 с.*
17. Гайдабура В.М. *Театр захований в архівах: Історія, Політика, Документи, Ідеї, Художні реалії. Людські долі. – К.: Мистецтво, 1998. – 224 с.*
18. Чорній С. *Український театр і драматургія / Український Вільний Університет.Серія: Монографії.ч.30-Мюнхен-Нью Йорк, 1980, – С. 422–427.*
19. Панфілова М.Федір Нірод. – Київ; “Мистецтво”, 1969. – С. 5–21.
20. Кулик О.О. *Львівський театр ім. М.К. Заньковецької. – К.: Мистецтво, 1989 – 166 с.*
21. Прскураков В., Ямаш Ю. *Львівські театри. Час і архітектура. – Львів: Центр Європи, 1997 – С. 83–86.*
22. Прскураков В., Ямаш Ю. *Львівські театри. Час і архітектура. – Львів: Центр Європи, 1997 – С. 111–115.*

УДК 711

А.М. Хір, Б.В. Гой

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну архітектурного середовища

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ФОРМІВНИЙ ЧИННИК ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ НА ПРИКЛАДІ м. УЖГОРОДА

© Хір А.М., Гой Б.В., 2014

Розглянуто можливість використання театрального-видовищного мистецтва як одного з важливих чинників формування громадських просторів міста.

Ключові слова: громадський простір, сучасний театр, сучасне мистецтво, вуличний театр, видовищний простір.

The article highlights the possibility of using of theatrical and spectacular art as one of the important factors in the formation of public spaces.

Key words: public space, modern theater, contemporary art, street theatre, entertaining space.

Постановка проблеми та аналіз публікацій та досліджень

Сьогодні важливе місце в архітектурній науці займає дослідження громадських просторів. Тут варто згадати такого науковця та практика, як Енріке Пеньялоса, мера міста Богота [5]. В Україні слід згадати архітектора В. Зотова, що активно займається питаннями громадського

простору [6]. Дослідження та публікації, пов'язані з громадським простором, рідко розглядають театральне мистецтво як твірний фактор цих просторів. Найбільш повною та вагомою працею, присвяченою архітектурі українського театру, слід вважати наукову роботу В.І. Проскуракова [1]. З іншого боку, дослідження, пов'язані з архітектурою театру, сконцентровані на театральних спорудах і рідко акцентують увагу на театрі як частині відкритого громадського простору. На цьому етапі розвитку міст Закарпаття спостерігається нестача або низька якість громадських просторів. Театральне мистецтво, інтегроване в архітектурне середовище, може дати потрібний поштовх для розвитку як театру, так і громадських просторів.

Мета цієї статті – розглянути можливість інтеграції театрального мистецтва в міське середовище як невід'ємної частини громадського простору.

Виклад основного матеріалу

Відкриті міські простори є дуже важливою складовою міського життя. Під громадським простором слід насамперед розуміти відкриті, загальнодоступні міські простори, створені для перебування в них людей, їхніх комунікацій та зустрічей.

Причиною відсутності громадських просторів у сучасних містах можна вважати пострадянську алергію на все колективне та комунальне. Тому міський простір, до якого ставляться як і до усього колективного – з відразою та недовірою – з часом деградував.

Громадський простір – це частина міста, яка не є ні домом, ні роботою, ні торговельним закладом, ні комунікацією між цими елементами.

Публічний простір для пішоходів – найважливіша частина міста, це священний простір [5].

Для існування громадських просторів, збереження та ефективного виконання своїх функцій вони повинні бути наповнені суспільним життям, динамікою. Зокрема елементами, що допоможуть досягти потрібної якості громадських просторів, можуть бути театр та видовищні мистецтва. Театральне мистецтво, інтегроване в міську структуру, має великий суспільно-комунікативний потенціал. Його можна розглядати як частину суспільного та святкового життя міста разом із фестивалями та карнавалами. Театр у міському просторі має інтерактивний характер та спонукає до співучасті глядача, що має позитивно та суттєво впливати на суспільне життя міста та міські простори, а також сприяти об'єднанню мешканців і встановленню колективного емоційного контакту [4]. Окрім того, функцією театру в міському просторі є культурне просвітництво та популяризація театрального мистецтва у різних прошарках суспільства. Можна припустити, що громадські простори з інтегрованою в них театальною функцією змінюють відношення мешканців до міста та посилюють їх ідентифікацію з містом.

Коли йдеться про громадський простір, насамперед згадують міську площу.

Площа – це простір, що органічно вливається в міську забудову та виконує специфічні функції. В середньовічних містах площа – це місце зосередження громадського життя, де зустрічаються люди різних соціальних статусів. Історично склалося так, що однією з найважливіших функцій міської площі були видовища. Власне міську площу можна розглядати як умовну сцену, де мешканці грають свої соціальні ролі. Однак є і менш метафоричне значення: площа має ознаки театального простору під час різного роду вистав та видовищ. Площа-сцена була симультанним театральним простором з великим акцентом на імпровізацію та комунікацію з публікою [3].

Тут варто згадати явище мандрівних пересувних театрів, які насамперед обирали центральні площі міст для проведення вистав. У книзі Ю. Шерегія “Нарис історії українських театрів закарпатської України до 1945 року” наведено дані про те, що Закарпаття регулярно відвідували угорські та єврейські мандрівні професійні театральні трупи: “Маємо точні дані про те, що угорські професійні театральні трупи під дирекцією приватних підприємців об'їжджали всі міста Угорщини, а одна з них мала приділений район Закарпаття, тобто міста Ужгород, Мукачеве, Берегово – як головні центри, та навіть не пропускали вони менші міста – Хуст, Севлюш, Тячів, Тересву, Бичків та Рахів” [2].

Та поступово атмосфера участі в загальному дійстві, активного руху поступиться байдужому та пасивному спогляданню глядача. Втрату міською площею своїх театральних

функцій можна пов'язати з процесом урбанізації. Поступово, із зростанням кількості населення, площі стають замалими та затісними. Вулиці та площі поступово починають виконувати лише утилітарну функцію комунікаційних коридорів. Саме тому починають з'являтися вузькоспеціалізовані театральні споруди, а площі відповідно втрачають театральні якості. Цей факт підкріплюється тим, що театральні споруди в Україні та світі здебільшого розміщувались на місці торгових площ у центральній частині міста з найзручнішим зоровим сприйняттям [1]. Тобто, можна припустити, що театральна споруда частково виконує функції площі, з тією лише різницею, що комунальний простір переміщується з екстер'єру в інтер'єр. Однак відмінності між театральним дійством на площі та в залі суттєві. Якщо міська площа була місцем одночасної зустрічі усіх прошарків населення, то комунальні інтер'єри – чи театр, чи палац, чи будинок – обмежують відвідувачів соціальним статусом та пригнічують свободу інтерпретації простору. Крім того, з'являється бар'єр між актором та глядачем, а відвідувач театру, своєю чергою, стає пасивним споглядачем. Тобто мова вже йде про новий вид мистецтва [3]. Отже, у міру розвитку міст архаїчні форми театральних видовищ поступаються місцем регулярним та численним театральним виставам, що проводяться в спеціалізованих спорудах. Та сьогодні дуже важко провести чітку межу між театальною виставою та сучасним мистецтвом.

Деякі форми сучасного мистецтва стають частиною театального мистецтва і, навпаки, відбувається процес взаємопроникнення та адаптації. Невід'ємна ознака сучасного театру – взаємовплив та взаємопроникнення пошукових форм театру та сучасного мистецтва, яке тягнє до просторовості та дієвості. З іншого боку, такі жанри сучасного мистецтва як акціонізм, перформанс, хепенінг мають ігрову природу, що споріднює їх з явищем сучасного театру. Сучасний театр часто вимагає від глядача активної комунікації з акторами та публікою, а поділ на глядачів та акторів є умовним. Театральні вистави в спеціалізованих спорудах сьогодні, поруч з технологіями кінематографу, що стрімко розвиваються, виглядають дещо комічними та архаїчними. Так чи інакше театральне мистецтво не витримує такої потужної конкуренції. Натомість театральні дійства, інтегровані безпосередньо в середовище, можуть бути логічним продовженням розвитку театального мистецтва.

Отже, театр, що в силу деяких соціально-культурних процесів з площі мігрував у спеціалізовану споруду потенційно може повернутись на площу, тобто стати повноцінним, а можливо, і формотвірним елементом громадського простору (рис. 1).

У 2013 році студент кафедри дизайну архітектурного середовища Р.Р. Свистович під керівництвом проф. В.І. Проскуракова та асист. А.М. Хіра виконав дипломний проект на тему “Дизайн і аранжування просторів, середовища, ландшафту у м.Ужгород для видовищно-розважальних заходів”. Основною ідеєю проекту є пошук територій в центральній частині Ужгорода для проведення масових видовищно-розважальних заходів. Саме тому проектована структура розташована на березі річки Уж, неподалік пішохідного мосту, який не має ніякого функціонального насичення, окрім відділення річки від набережної, та більшу частину року не є заповненим водою. Проектована споруда є інтегрованою в дамбу, з рівня набережної є її логічним продовженням та розширенням, а на нижчих рівнях утворює комплекс із трьох напіввідкритих трибун із супутніми приміщеннями, мобільної плаваючої сцени та ландшафтних елементів дизайну. Метою проекту є концентрація видовищно-розважальних функцій на доступній для мешканців та гостей міста території, з врахуванням особливостей розташування ділянки

на березі річки. Так утворено культурний осередок міста Ужгорода, в якому проєктована споруда вдало доповнює вже існуючі об'єкти, оскільки на цій території та в місті загалом мало просторів для видовищно-розважальних заходів (рис. 2).

Рис. 2. Фрагмент дипломного проекту на тему “Дизайн і аранжування просторів, середовища, ландшафту у м. Ужгород для видовищно-розважальних заходів”, виконаного у 2013 р. студентом Р.Р. Свистовичем.
Керівники проф. В.І. Проскураков та асист. А.М. Хір

Також у 2013 р. студентка кафедри дизайну архітектурного середовища С.Ю. Кадар за керівництвом проф. В.І. Проскуракова та асист. А.М. Хіра виконала дипломний проект на тему: “Дизайн предметно-просторової і середовищної організації площі Лялькового театру в м. Ужгород з розробкою конструкцій для масових видовищ”. Основним завданням проекту була реорганізація Театральної площі в м. Ужгороді з метою перетворення її на місце проведення дозвілля та відпочинку, а також адаптація її для проведення видовищно-розважальних заходів. Оскільки проєктовану ділянку перетинають доволі потужні пішохідні зв'язки, одним з основних завдань було, не порушуючи їх, організувати простір так, щоб різноманітність заходів, що проводитимуться на цій території, збільшилася. Тому запропоновано перемістити сцену із заходу на південь площі. Таке розміщення в разі проведення сценічного дійства дасть змогу зібрати на площі більшу кількість людей.

Керуючись бажанням не втручатися у простір площі, пропонується залишити її без змін, окрім влаштування деякого озеленення, яке, знову ж таки, не порушувало би існуючих пішохідних зв'язків.

Отже, основний розвиток структури передбачено в напрямку річки Уж. Перепад висот між рівнем площі та берегової лінії викликав потребу в проєктуванні монолітних сходів, котрі, окрім плавного

сполучення води і суші, мають рекреаційну функцію, а також використовуються як трибуни. В товщу трибун інтегровано приміщення глядацького VIP-залу, а також кафе з невеликою терасою. На водному плесі розташовуватиметься збірно-розбірна сценічна платформа, пристосована до сезонних змін рівня води в р. Уж (рис. 3).

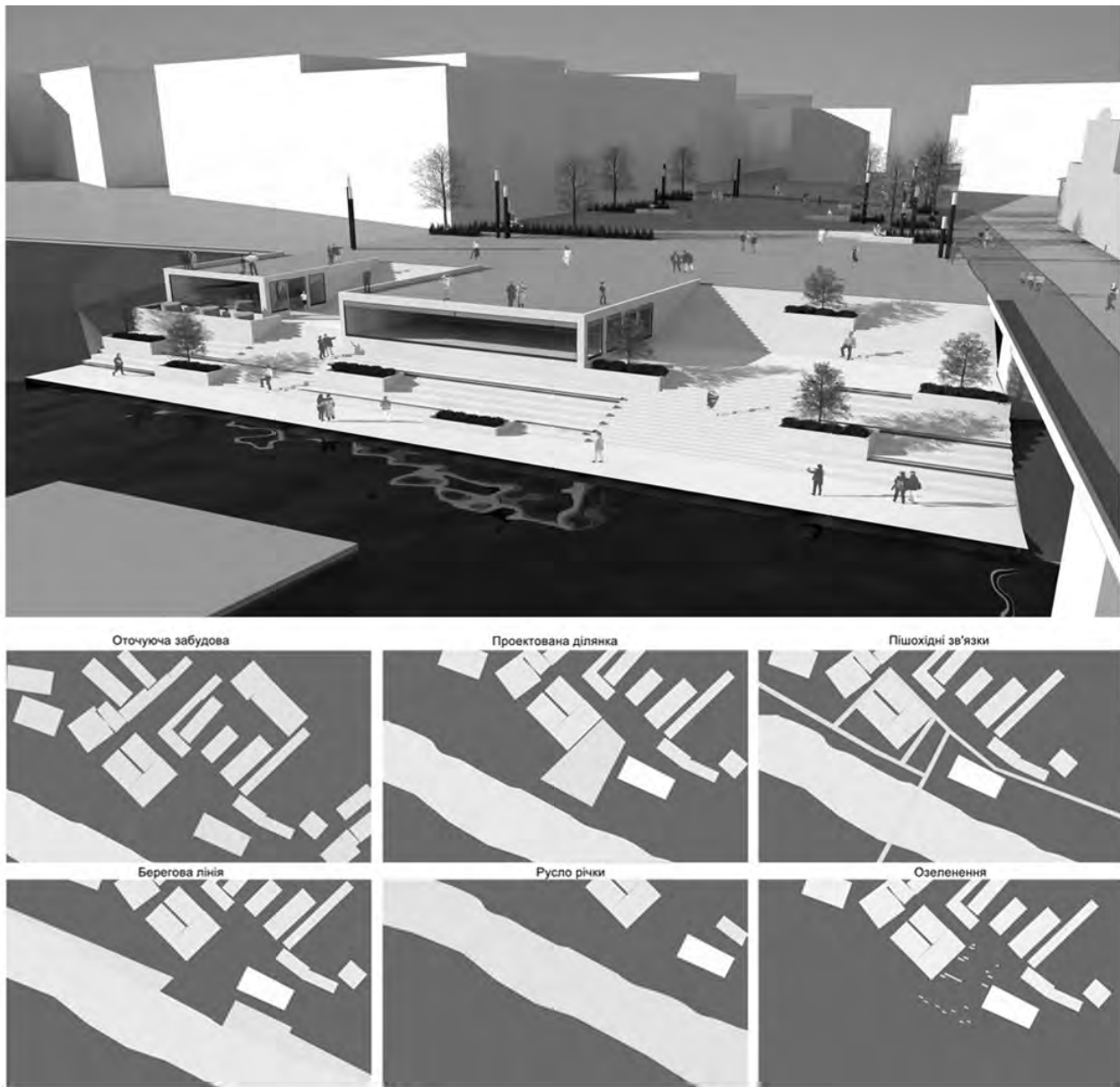

Рис. 3. Фрагмент дипломного проекту на тему “Дизайн предметно-просторової і середовищної організації площі лялькового театру в м. Ужгород з розробленням конструкцій для масових видовищ”, виконаного у 2013 р. студенткою С.Ю. Кадар за керівництвом проф. В.І. Проскуракова та асист. А.М. Хіра

Варто також згадати дипломний проект на тему “Аранжування архітектури центральної площі в м.Ужгород для театральньо-видовищних потреб з розробкою сценографічних варіантів”, виконаний у 2013 році студентом кафедри дизайну архітектурного середовища Я.Р. Гривнаком під керівництвом проф. В.І. Проскуракова, доц. Гоя Б.В. та асист. А.М. Хіра. Цей проект також зосереджений на пошуку альтернативних територій для проведення масових видовищ в центральній частині міста. Саме тому розвиток структури, насиченої рекреаційно-розважальними елементами та пристосованої до проведення театральньо-видовищних дійств, відбувається в напрямку пішохідного мосту через річку Уж (рис. 4).

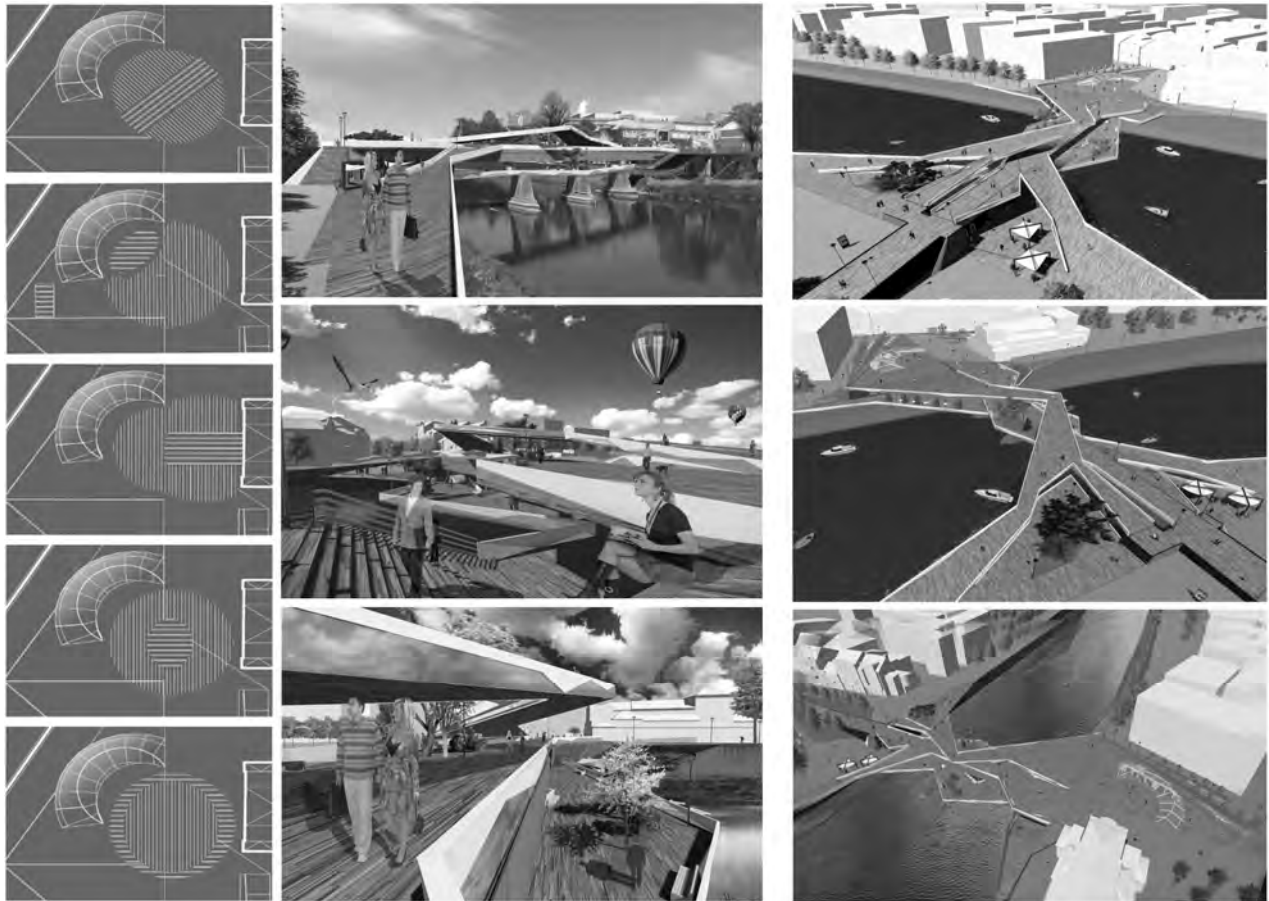

Рис.4. Дипломний проект на тему “Аранжування архітектури центральної площі в м.Ужгород для театральньо-видовищних потреб з розробкою сценографічних варіантів”, виконаний у 2013 р. студентом Я.Р. Гривнаком за керівництвом проф. В.І. Проскуракова, доц. Б.В. Гоя та асист. А.М. Хіра

Ще один приклад – останній у цій статті – конкурсний пошуковий проект організації площі Народної в м. Ужгороді, розроблений авторами А. Хіром та О. Сінкевич для ініціативного конкурсу, організованого ГО “Міст”. Площа Народна – простора, оточена парком та сквером територія – знаходиться у центрі міста та у безпосередній близькості до набережної, але, на жаль, сьогодні має здеградований характер та не є громадським простором. Головною ідеєю авторів є насичення площі активним громадським життям, а саме надання їй нових функцій, і не лише офіційно-репрезентативного характеру, що зумовлено нав’язуванням певних функцій навколишнім середовищем, а навпаки – це пропозиція свободи інтерпретації простору. Умовно площу розділено на 3 частини. Перша частина – площа безпосередньо перед будівлею адміністрації. Логічним буде припущення, що саме в цій частині найбільшою є пішохідна активність, транзит та взаємна комунікація мешканців міста. Саме тому цю частину вкрито кам’яним мощенням. На ній передбачено точкові фонтани та приклади освітлення, вмонтовані у покриття, які у вимкненому стані не помітні. Далі мощення переходить у газон. Третя частина – штучно сформований рельєфний ландшафт, обрамлений деревом підвищеної зносостійкості та газоном (рис. 5).

Конфігурація площі дає змогу адаптувати її під театральньо-видовищні заходи як симультанного, так і фронтального та глибинного типів. На площі передбачено різні види громадської активності: рекреації, проведення відкритих лекцій, театральних вистав, перфомансів, виставок, громадських обговорень. Видовище розглянуто в цьому проекті як основний елемент, що формує архітектуру площі.

Рис. 5. Фрагмент конкурсного проекту організації площі Народна в м.Ужгороді.
 Автори проекту А. Хір, О. Сінкевич

Висновки

1. Сучасне театральне мистецтво тяжіє до повернення у відкритий міський простір із спеціалізованих споруд.
2. Театральне мистецтво можна розглядати як основний та невід’ємний творчий елемент громадських просторів міста.
3. У місті існує велика кількість (зокрема і в центральній частині) просторів, що потенційно можуть стати громадськими та використовуватись для масових театральних видовищних потреб.
4. Кафедрою дизайну архітектурного середовища Інституту архітектури “Львівської політехніки” розроблено велику кількість наукових, дипломних та конкурсних проектів театральних видовищних просторів, що є цінною науково-методичною базою.

1. Прокураков В.І. *Архітектура українського театру. Простір і дія: Монографія.* – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2001. – 464 с. 2. Шерегій Ю. *Нарис історії українських театрів закарпатської України до 1945 року.* – Пряшів: Поліграф, 1993. – 30–32 с. 3. А. Рапппорт. *Пространство города и театра.* <http://papardes.blogspot.com>. 4. Хренов Н.А. *Зрелище как средство коммуникации. Социально-психологические аспекты взаимодействия искусства и публики.* – М., 1981. – с. 80–95. 5. Пеньялоса Е. *Шлях до міста, в якому ми хочемо жити.* – 22.03.2012. – Київ, <http://texty.org.ua>. 6. Зотов В., лекція “*Благоустрій міста: ПРО СПРАВЖНЄ*”. 14.03.2013, Центр міської історії, Львів.